

Սյունյաց երկիր

ՀԻՆՉՆԱԲԹԻ, 31 ՄԱՐՏԻ 2016Թ.
№ 9 (385)
www.syuniacyerkir.am

**Դու կարող ես հայի
մարմինը սանջել,
բայց նրա հոգու
հե՛տ ի՛նչ ես
անելու...**
ՎԱՐՂԱՆԱՆՑ ԽՈՍՔԸ

Լիանա Ավետիսյան, Մեղրու կենտրոնական գրադարանի տնօրեն

Գիրքը ե՛րբ կվերագրենի իր նախկին դերը

Մեղրու կենտրոնական գրադարանում տարբեր ցուցադրանքներ կային, բայց մեկն ուշադրություն էր գրավում, առանձնանում մյուսներից՝ «Մոռացված գրքեր»: Այդ բաժնում մեկտեղված գրքերով քչերն են հետաքրքրվում: Գրադարանում փորձում են կրկին ընթերցողի

ուշադրությունը հրավիրել դրանց վրա, քանզի այդ գրքերում մեր ժողովրդի անցած ուղու գեղարվեստական պատմությունն է: «*Թող կարդան եւ իմանան, թե իրենց ծնողները, պապերն եւ տատերը ինչ գրականություն են ընթերցել*», – ասում է գրադարանի տնօրեն Եմմա

Ավետիսյանը: Մեղրու կենտրոնական գրադարանը ներառում է մանկական գրադարանը եւ քաղաքային երեք մասնաճյուղ, գրքային ֆոնդը

էջ 3

ԱՐՄԵՆ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ.

**«...Իրար նեցուկ լինելով
հաղթահարենք դժվարությունները,
մեր երկրին ներված
մարտահրավերները»**

2013 թվականի սեպտեմբերի 29-ին Աժ պատգամավոր ընտրվելուց հետո առաջին անգամ «Սյունյաց երկիր» թերթի հարցերին պատասխանում է Արմեն Կարապետյանը:

– Պարոն Կարապետյան, մոտ երեք տարի է՝ Ազգային ժողովում եք: Փորձեք ամփոփել երեք տարվա Ձեր պատգամավորական գործունեությունը:

– Ազգային ժողովի մանդատը ստացել եմ 2013 թվականին: Աժ 5-րդ գումարման պատգամավորը մինչ այդ ուրիշ էր՝ Վահե Հակոբյանը, ինձ ընդամենը մնացել էր չորս տարի ժամանակ: Երեք տարին անցել է, մնացել է

մեկ տարի: Մինչ այդ աշխատել եմ գործադիր մարմնում, տարբեր պաշտոններ վարել: 2013-ի աշնանն առաջին անգամ մտա խորհրդարան: Օրենսդիր աշխատանքի փորձ, բնականաբար, չունեի, բայց վերջին տարիներին աշխատանքի բերումով իմ շփումները կառավարության, տարբեր նախարարությունների հետ հնարավորություն էին ընձեռել որոշակի պատկերացում կազմել Աժ պատգամավորի պարտականությունների, իրավունքների, լիազորությունների մասին: Զբաղեցնելով տարբեր պաշտոններ՝ բազմիցս, այլեայլ առիթներով դիմել էի Աժ պատգամավորներին եւ հստակ գիտեի, թե ինչի համար եմ դիմում: Որոշ խնդիրներ էին ծագում, որոնց լուծումն Ազգային ժո-

ղովի պատգամավորի լիազորությունների շրջանակում էր: Դառնալով խորհրդարանի անդամ, որպես տեղական ինքնակառավարման մարմիններում փորձ ունեցող, ցանկություն ունեցա ընդգրկվել տարածքային կառավարման եւ տեղական ինքնակառավարման հարցերի մշտական հանձնաժողովում, ինչը եւ եղավ: Այդպիսով հանձնաժողովի կազմում

էջ 5

Շահումյանի հնագիտական բացահայտությունը դեռեւս պիտի հասկանալ

Վնագիտություն

Կապանի Շահումյանի բաց հանքի շահագործման կապակցությամբ 2012թ. տարածքում կատարվել են հնագիտական պեղումներ, որոնք իրականացրել է երկու արշավախումբ: 2012թ. օգոստոսին հետազոտական աշխատանքներ են կատարել Գիանա Միրիջանյանը եւ Տիգրան Ալեքսանյանը, իսկ հետագայում՝ ԳԱԱ հնագիտության եւ ազգագրության ինստիտուտը՝ պատմական գիտությունների թեկնածու, հնագետ Արտակ Գնունու ղեկավարությամբ (անդամներ՝ Գագիկ Սաչատրյան, Անժելա Թադևոսյան, Վիգեն Ծատրյան):

«Հնագիտական հետազոտությունների շնորհիվ պարզվեց, որ մենք գործ ունենք մի բացահայտ հուշարձանախմբի հետ, որի իրական ծավալներն ու բովանդակությունն այսօր տակավին անհայտ են, թեպետ երկու արշավախմբի կողմից մանրազնին ուսումնասիրվել է տարածքը», – նշեց արշավախմբի ղեկավար Արտակ Գնունուն եւ հավելեց, որ հետազոտությունները ծավալվել են հինգ տեղամասում. առաջին երեք տեղամասում ի հայտ են եկել միջնադարյան բավականաչափ մեծ բնակատեղիի մնացորդներ, որ ամենայն հավանականությամբ գոյություն ունեցել մինչեւ 14-րդ դար (բնակատեղին կործանվել է այդ ժամանակաշրջանում):

Հնագետի փոխանցմամբ՝ առաջին տեղամասի գտածոներից կարելի է առանձնացնել մանկական բրոնզե մի սքանչելի ապարանջան, մեծ քանակությամբ միջնադարյան խեցեղեն, ինչպես նաեւ մի մոնումենտալ պատի ավերակներ, ամենայն հավանականությամբ 11-12-րդ դարերի ինչ-որ պարսպաշարի մնացորդ, կացարանների հետքեր:

Երկրորդ տեղամասում բացվել է երկու տիպի հուշարձան. առաջինը, ինչպես բնութագրեց Արտակ Գնունուն, հնագետի երազանքն է՝ աղբանոցը, որտեղ երկու աղբահոր բացվեց: Արդյունքում դուրս բերվեցին մեծ քանակությամբ խեցեղեն անոթներ, այդ թվում՝ տարածամանակյա կարասներ ինչպես 11-12-րդ, այնպես էլ 13-14-րդ դարերին վերագրվող, իսկ երկրորդը՝ առաջին հայացքից սովորական թվացող քարաշար էր, սակայն որի հատվածի հատակը ջրամեկուսիչ նյութից էր կառուցված: Հետագա հետազոտությունները ցույց տվեցին, որ դա միջնադարյան ուղղանկյուն հատակագծով հնձան է եղել: Բացի դրանից՝ այստեղ հայտնաբերվել են նաեւ միջնադարյան մի շարք վառարաններ եւ թոնիղներ, որոնք դրանց կառուցման տեխնիկայի մասին հետաքրքիր նյութ են պարունակում:

Հետաքրքիր է նաեւ այն, որ թե՛ առաջին, թե՛ երկրորդ տեղամասերի հատակներին հայտնաբերվեցին ավելի վաղ ժամանակաշրջանին պատկանող նյութեր. վաղ երկաթեղաբայան (առաջին տեղամասում), մի փոքր ավելի ուշ շրջանի՝ երկրորդ տեղամասում՝ երկրորդ աղբահորի հատակի, այդ թվում՝ կարմիր փայլեցված թասի բեկորներ, որ կարելի է հասակագրել մոտավորապես Ք.ա. առաջին հազարամյակի կեսերով կամ երրորդ քառորդով:

էջ 6

Քննություն է արարվում պարզելու ժամկետային զինծառայողի մահվան հանգամանքները

ՀՀ քննչական կոմիտեի զինվորական քննչական գլխավոր վարչության 9-րդ կայազորային քննչական բաժնում քննություն է տարվում պարզելու ժամկետային զինծառայող Սեւակ Համբարձումյանի մահվան հանգամանքները:

24.03.2016թ.՝ ժամը 09:20-ի սահմաններում, ՀՀ ՊՆ N գործառնախի հրաձգարանում զվի ճակատային շրջանում ստացած հրազենային վիրավորումով հայտնաբերվել է պարտադիր ժամկետային զինծառայող, շարքային Սեւակ Հովհաննեսի Համբարձումյանը: Ձինծառայողը Կապանի քաղաքային հիվանդանոց տեղափոխվելու ճանապարհին մահացել է:

Դեպքի հանգամանքները պարզելու նպատակով կատարվում են անհետաձգելի քննչական եւ դատավարական գործողություններ:

Քննության արդյունքների մասին տեղեկություն կտրամադրվի լրացուցիչ:

24.03.2016, investigative.am

Շնորհակալ եմ քեզ, հա՛յ զինվոր

Ձատկի կամ Հիսուս Քրիստոսի հրաշափառ հարության տոնին ընդառաջ Քաջարան քաղաքի N2 միջնակարգ դպրոցի աշակերտներն անակնկալ էին պատրաստել սահմանին ծառայող հայ զինվորի համար: Դպրոցի մուտքի մոտ աշակերտների ոգեւորվածությունն ակնհայտ էր, կարծես թե իրենց պատրաստած անակնկալով ցանկանում էին ուժ, եռանդ, սեր հաղորդել մեր զինվորներին:

Միջոցառումը նախաձեռնել էին աշակերտական եւ ծնողական խորհուրդները: Ծնողխորհրդի նախագահ Սիլվարդ Հայրապետյանը, ով եռանդով մասնակցել էր միջոցառման կայացմանը, իր խոսքում նշեց. «Անակնկալ արկղեր ենք ուղարկելու եւ սահմանին կանգնած հայ զինվորին, եւ այն զինվորներին, ովքեր այս դպրոցի շրջանավարտներ են: Թող նրանք էլ զգան, որ իրենց հարազատ դպրոցն իրենցով հպարտանում է»: Մասնագիտական կրթական աջակցության գծով տնօրենի տեղակալ Մարինե Գեւորգյանն ավելացրեց, որ երեխաների եւ ծնողների ոգեւորվածությունն այնքան մեծ էր, որ նույնիսկ դպրոցի հետ կապ չունեցող մարդիկ էին ցանկանում մասնակցել, զինվորներին քաջալերել: Տասնյակից ավելի արկղերի մեջ հիգիենայի պարագաների, գուլպաների, քաղցրավենիքի հետ մեկտեղ աշակերտները դրել էին իրենց սրտի խորքից բխող երկտողեր, բանաստեղծություններ, նամակներ: Թիվ 2 միջնակարգ դպրոցի տնօրեն Սպարտակ Ստեփանյանն էլ ավելացրեց. «Այսօր ունենք կայացած բանակ, որը ոչնչի կարիք չունի: Մենք մեր այս քայլով փորձել ենք ոչ թե օգնել, այլ մեր զինվորներին էլ ավելի բարձր մարտական ոգի հաղորդել»:

ԶԱՐԻՆԵ ՀԱՏԲԱՐՁՈՒՄՅԱՆ

ԱՂԱՍԻ ՀԱԿՈՒԲՁԱՆՅԱՆ. «Սիսիանում ակնկալում եմ արդար ընտրություններ, չընտրվելու դեպքում կկանգնեմ իսկապես հաղթողի կողքին»

Վերջին տարիներին, հատկապես 2015թ. Սիսիանում բավականաչափ աշխատանքներ կատարվեցին՝ ճանապարհների, բակերի, բազմաբնակարան շենքերի հիմնանորոգում, քաղաքի լուսավորության վերականգնում, աղբահանության պատշաճ կազմակերպում, մարզամշակութային տարբեր միջոցառումների անցկացում եւ այլն: Բացի կատարված աշխատանքների մասին խոսելուց՝ Սիսիանի քաղաքապետ Աղասի Հակոբջանյանի հետ զրուցեցինք նաեւ սիսիանյան նախընտրական տրամադրություններից:

– Պարոն Հակոբջանյան, ինչպիսի՞ն էր 2015թ. Սիսիան քաղաքի համար: Բնակչության համար կենսական ի՞նչ հարցեր լուծվեցին:

– 2015թ. Սիսիանի համար բեկումնային տարի էր կատարված աշխատանքների ծավալի առումով: Ամեն տարվա վերջին քննարկելով բյուջեն՝ ես միշտ հայտարարել եմ, որ սա գոյատևման բյուջե է, եւ լուրջ

ծրագրեր իրականացնելու հնարավորություններ չունենք:

2015թ. բեկումնային եղավ, որովհետեւ պետական միջոցների հաշվին լայնածավալ այնպիսի աշխատանքներ կատարվեցին, որոնց սիսիանցիները վաղուց էին սպասում: Հիմնանորոգվել է Մ2-Շա-

քե-Սիսիան-Դաստակերտ-Ցղունի հանրապետական նշանակության 31.7կմ երկաթուղային ճանապարհի մինչեւ Տոլորս ընկած հատվածը, որը, իհարկե, շարունակություն կունենա: Արդյունքում քաղաքի Արամ Մանուկյան, Իսրայելյան, Սիսական, Գ.Նժդեհ, Չարենց, Շիրվանզադե եւ

ՀԱՄԼԵՏ ԴՎՎԹՅԱՆ. «Ոչ իրավաչափ եմ համարում Արթուր Գեւորգյանի խափանման միջոցը կալանքն ընտրելը»

Մարտի 8-ին Գորիսի ոստիկանապետի մասնակցությամբ տեղի ունեցած աղմկահարույց միջադեպի վերաբերյալ առավել հավաստի տեղեկատվություն ստանալու համար զրուցեցինք որպես մեղադրյալ կալանավորված եւ «Գորիս» քրեակատարողական հիմնարկում պահվող Արթուր Գեւորգյանի փաստաբան Համլետ Դավթյանի հետ:

– Պարոն Դավթյան, մարտի 8-ին Գորիսի ոստիկանապետ Գեւորգ Ազիզյանի մասնակցությամբ միջադեպի տարբեր մեկնաբանություններ կան, բայց հավաստի տեղեկություններ ենք ուզում իմանալ, եւ առավել հավաստի ինֆորմացիայի աղբյուր ու իրազեկ անձ, քան Դուք եք, որպես այս գործում մեղադրված փաստաբան, կարծում եմք՝ չկա: Ի՞նչ է տեղի ունեցել...

– Այդ ամենն արտացոլված է համացանցում տեղադրված տեսաձայնում, տեղի ունեցածի առիթով քրեական գործ է հարուցվել: Նախաքննության գաղտնիության սկզբունքից ելնելով՝ ընդամենը կարող եմ մեկնաբանել տեսաձայնում տեղ գտած իրադարձությունները: Կողմնակի դիտորդի համար էլ այն տպավորությունն է ստեղծվում, որ Արթուր Գեւորգյանը տվյալ իրադարձություններին մեջ գոհի դերում է: Եվ այս պահին էլ նա իրեն որպես գոհ

է կարծում, չնայած նրան է մեղադրանք առաջադրված իշխանության ներկայացուցչին դիմադրություն ցույց տալու համար: Տեսանյութից էլ երևում է, որ Արթուր Գեւորգյանն ընդամենը միջամտել է՝ չիմանալով հանդերձ, որ նա ոստիկանության բաժնի պետն է, իր ընկերոջ նկատմամբ բռնություն գործադրողին ուղղակի դիտորդություն է արել... Եվ դրա հետեւանցով ինքն է դարձել հաջորդ գոհը: Արթուր Գեւորգյանին մեղադրանք է առաջադրված ՀՀ քրեական օրենսգրքի 316-րդ հոդվածի առաջին մասով՝ իշխանության ներկայացուցչի օրինական գործողություններին, կապված իր ծառայողական պարտականությունների կատարման հետ, դիմադրություն ցույց տալու, նրա նկատմամբ

կայանքի համար ոչ վտանգավոր բռնություն գործադրելու կապակցությամբ, որ նախատեսվում է պատիժ՝ տուգանք նվազագույն աշխատավարձի 300-500-ապատիկի չափով, կալանք մինչեւ մեկ ամիս կամ ազատազրկում մինչեւ հինգ տարի ժամկետով: Եվ մեղադրանքի հետ կապված միջնորդություն է ներկայացվել դատարան: Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին աստիճանի դատարանում նրա նկատմամբ որպես խափանման միջոց կիրառվեց կալանավորումը՝ երկու ամիս ժամկետով: Ասեմ նաեւ, որ նշանակված է դատաբժշկական փորձաքննություն, եզրակացությունը դեռեւս մեզ ներկայացված չէ, փորձաքննություն անցկացված է: Տեղյակ եմ, որ Արթուր Գեւորգյանի վրա կան մարմնական վնասվածքի հետքեր, իսկ ոստիկանապետի վրա չկա, միայն վերնաշապիկի կոճակներն են պոկվել եւ կարծես թե պարանոցի ոսկյա շղթան:

– Պարոն Դավթյան, ցանկանում ենք ավելի մանրամասնել, ամսի ութին՝ երեկոյան, ոստիկանապետը գնացել է «Դիանա» ռեստորան, ինքը մենա՞կ էր, թե՞ դատախազն ու քննչական վարչության պետն էլ հետն էին:

– Դատելով մեղադրական նյութից՝ ոստիկանապետը գործնական հանդիպում պիտի ունենար «Դիանա» ռեստորանային համալի-

Շիրակ փողոցներում հիմնանորոգվել է շուրջ 5կմ երկարությամբ մոտ 5000քմ ճանապարհ՝ կահավորվելով պահանջվող ճանապարհային նշաններով: Ի դեպ, հիանալի այդ ծրագիրը Սերժ Սարգսյանի նախընտրական խոստումներից է: Հաշմանդամության սայլակներով տեղաշարժվող անձանց համար կառուցվել են համապատասխան անցումային մասեր: Մ2-ից Սիսիան ձգվող մյուս ճանապարհի հիմնանորոգումն այս տարի կիրականացվի: Ասֆալտապատվել են նաեւ Գայի 10, 14, Որոտան 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 եւ 8 բազմաբնակարան շենքերի բակային հատվածները՝ շուրջ 4200քմ: Վերականգնվել են Որոտան 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 բազմաբնակարան շենքերի ջրհորդանները: Հիմնովին նորոգվել են Գայի 1, 3, 15, Որոտան 1, 2 եւ 5 բազմաբնակարան շենքերի տանիքները՝ շուրջ 3800քմ մակերեսով: Ի դեպ, տանիքների մի մասը նորոգվել է «Ձանգեզուրի ՊՄԿ» ՓԲԸ-ի միջոցներով, մարզպետ Սուրեն Խաչատրյանի աջակցությամբ, իսկ մի մասը՝ վարչապետ Հովիկ Աբրահամյանի այցելության ժամանակ քա-

րում, ինքը ներկայացել է համալիր, երբ այնտեղ է գտնվել դատախազը, իսկ քննչական վարչության պետը երևում է տեսանյութի մեջ:

– Մի քիչ տարօրինակ չէ՞ այսքան վիճելի հարցերի առկայության պարագայում որպես խափանման միջոց կալանքն ընտրելը:

– Խափանման միջոցը կալանքն ընտրելը տարօրինակ է այնքանով, որ նույնիսկ եթե հաստատված էլ համարվի հանցանքը, նախատեսվում է նաեւ այլ տեսակի պատժամիջոց, բացի ազատազրկումը մինչեւ հինգ տարի ժամկետով, նաեւ կալանքի ու տուգանքի ձեւով: Եվ ասեմ՝ միջադեպային աստիճանների՝ Եվրոխորհրդի, նաեւ Նախարարների կոմիտեի հանձնարարական կա, ուղղակի ցուցում կա ազգային դատարաններին, որ խափանման միջոցն ընտրելիս հաշվի առնվի մեղադրվող արարքի համար նախատեսված նվազագույն պատժաչափը, այսինքն՝ եթե նվազագույն պատժաչափն էական է, կարող է եւ կիրառվել կալանքի միջոցով խափանման միջոցը: Այս դեպքում նվազագույն պատժատեսակը տուգանքի ձեւով է: Կա նաեւ մեղմ մի այլ պատժատեսակ՝ կալանքի ձեւով մինչեւ մեկ ամիս ժամկետով: Եվ այս դեպքում, կարեւորություն չտրվեց նշված հանգամանքներին ու կիրառվեց կալանքի ձեւով խափանման միջոցը:

– Այսինքն՝ պատժամիջոցը ոչ իրավաչափ էր:

– Այո, կարծում եմ, որ իրավաչափ չէր դատարանի նման որոշումը, ինչից ելնելով բողոքարկել ենք Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի որոշումը: Վերաքննիչ բողոքը կլսվի մարտի 25-ին ժամը 12-ին:

– Իսկ որպեսզի արդարություն ապահովվի, ժամանակավորապես դադարեցվել են

Շահումյանի հնագիտական բացառիկությունը դեռևս պիտի հասկանալ

Եջ 1 «Թե ինչ բնույթի է այդ հուշարձանը, որը հետազայում ավերվել էր միջնադարյան բնակատեղիի կառուցման ժամանակ, այսօր դժվարանում ենք ասել, որովհետև ամխաբար շերտ չի հայտնաբերվել: Կարող ենք միայն արձանագրել, որ այնտեղ եղել է ավելի վաղ շրջանի հուշարձան. շատ լավ կլիներ, եթե մենք գործ ունենայինք որեւէ բնակատեղիի հետ, բայց, ցավոք, որեւէ փաստ չունենք, որ կհաստատեր կամ կժխտեր մեր նախնական ենթադրությունը», – նշեց հնագետը եւ հավելեց, որ դրա փոխարեն երկրորդ տեղամասում բացվեց մի քանի հիմնահողային դամբարան, որ, ցավոք, միջնադարյան կիովին ավերված էր: Դամբարաններից մեկում գտնվեց մի ամբողջական աճուր, որ բնորոշ է Ք.ա. առաջին հազարամյակի առաջին բառորդին՝ Ք.ա 8-7-րդ դարերին, ինչից կարելի է ենթադրել, որ ամենայն հավանականությամբ այստեղ էլ էր տարածվել դամբարանադաշտ:

Արտակ Գնունու տեղեկացմամբ՝ հիմնական հետազոտությունները ծավալվել են չորրորդ տեղամասում, որը, առաջին հայացքից, թերևս, հետաքրքիր ոչինչ չէր խոստանում: Այդտեղ բացվեցին դամբարաններ, որոնք գուրկ էին վերագտնյա նշաններից, քանի որ այդ հատվածը թաղված էր հողի բավականաչափ հզոր շերտի տակ, որ առաջացել էր հետագայում սողանքի հետևանքով եւ ուներ 0,5-1 մետր խորություն:

«Այդտեղ բավականին բարդ խառնուրդ կատարվեց. հողածածկույթն ամբողջությամբ հեռացվեց, եւ բացվեց բավականաչափ ընդարձակ դամբարանադաշտ, որտեղ հետազոտվեց ութ դամբարան: Հատկապես ապշեցուցիչ էր մետաղի առեւելքի քանակը. բավականին լավ պահպանված ու մշակված մետաղական իրեր՝ զարդեր, զենք, գոտիներ, զրահի տարրեր: Չնայած տարօրինակ կլիներ, եթե հանքավայրի տարածքում նմանատիպ իրեր չհայտնաբերվեին», – նշեց Ա.Գնունին:

Չորրորդ տեղամասի յուրաքանչյուր դամբարանում հայտնաբերվեց 6-7 զանգվածով ավարանջան. ըստ հետազոտողների՝ այդ ժամանակաշրջանում դրանք օգտագործվել են որպես վճարման միջոց: Ավարանջանների երկրորդ առանձնահատկությունն այն է, որ դրանք արվեստի հրաշալի գործեր են: Այդ տեղամասի հիմնգերբորդ դամբարանից գտնվել են ունեյի, տարբեր չափերի բազմաթիվ կոճակներ, որոշները՝ զարդարված, որոնք սովորաբար կարվում էին կաշվե գրա-

հաշապիկին, ինչպես նաեւ երկու գոտի, ցավոք, անզարդ: «Հետաքրքիր է, որ այսքանով համոզե՞ր՞ զենք քիչ է հայտնաբերվել, ընդամենը երկու դաշույն: Բայց այս դամբարանադաշտում հետաքրքիր էր եւս մի համազանգե. այն սահմանափակված էր պատշարով. փաստորեն այդ հարթակը ինչ-որ կերպ առանձնանում էր մնացած հատվածից: Չեն կարող ասել՝ մնացած հատվածը բնակավայր էր, թե՞ դամբարանադաշտի այլ հատված», – հավելեց հնագետը: Դամբարանները տեղադրված էին շատ խիտ, բառացիորեն իրար վրա: Հետաքրքիր էին նաեւ դամբարաններից գատ գտնվող հարթակները՝ երբեմն քարով շարված, որտեղ կատարվել էին որոշակի ծիսակատարություններ: Այդ հարթակների թվում պետք է առանձնացնել N4 հարթակը, որն ի սկզբանե պեղեցին որպես դամբարան, բայց հետագայում պարզվեց, որ դա հարթակ է, որտեղ կային նվիրաբերության մեծ թվով հետքեր, սակայն ոսկրաբանական նյութ՝ ոչ մարդկային, ոչ կենդանական, չի հայտնաբերվել:

Թեպետ այդ հատվածը խաթարված էր, բայց մասնագետները համոզված են, որ դա հարթակ է. այս ժամանակաշրջանում եւ այդ դամբարանադաշտում ոսկրաբանական նյութը հատակին է գտնվել:

Հարթակների կառուցվածքի մասին որոշակի պատկերացում հնարավոր եղավ կազմել, երբ հետազոտեց հիմնգերբորդ դամբարանը, որին կից գտնվող մի քանակույտ կար, որ արտաքինապես դամբարան էր հիշեցնում, ճիշտ է, շատ ավելի փոքր, մոտ 1-1.5մ: Բացելուց հետո պարզվեց, որ այն ընդամենը աղեղնածե պատ էր, որի կողք դրվել էին նվիրաբերություններ՝ երկու կավանոթ, մեկ-երկու ապարանջան, մեկ մատանի: «Հագիվ թե դա վերաբերեր հիմնգերբորդ դամբարանին, քանի որ շերտագրորեն գտնվում էր դրանից մոտ 20սմ բարձր, թեպետ բացառելի չի կարելի, որ այն հիմնգերբորդ դամբարանի կառուցվելուց հետո է կառուցվել: Ամենայն հավանականությամբ նվիրաբերություն կատարելուց հետո տարածքը ծածկվել է քարերով», – տեղեկացրեց արշավախմբի ղեկավարը:

N 7 եւ 8 դամբարաններում հայտնաբերվել են դաշույններ, եւ այս դամբարաններն աչքի էին ընկնում մի քանի առանձնահատկությամբ: Նախ՝ դրանք նախորդներից մեծ էին մոտ 30սմ-ով, երկրորդ՝ եթե նախորդներում մարդաբանական նյութը շատ լավ էր պահպանված, այսինքն՝ հողի հատկությունները նպաստում էին դրան, ապա այստեղ մարդաբանական նյութը գրեթե բացակայում էր եւ ներկայացված էր մեկ-երկու ոսկրների բեկորներով (վերջույթներ), որ մասնագետներին հնարավորություն է տալիս ենթադրել, որ այդտեղ որոշակի ծեսեր են եղել: Իհարկե, ոչ բոլոր դամբարաններն ունեին նախամուտք կամ

Արշավախմբի ղեկավար Արտակ Գնունին

դրոմոս, որտեղ դրվում էր ննջեցյալի դիակը. եթե դրոմոսների հիմնական մասը ծածկված չէր, ապա N8 դամբարանի դրոմոսը ծածկված էր հսկայական քարաբեկորներով: Ինչ վերաբերում է դամբարանի ծածկին, ապա այն «կեղծ թաղ» եղանակով էր իրականացվում: N8 դամբարանում նույնպես ծածկված էր նաեւ նախամուտքը:

Հնագետի հաղորդմամբ՝ հատկապես աչքի էր ընկնում հիմնգերբորդ տեղամասի երրորդ դամբարանը, որ առանձնանում էր իր կառուցվածքով: «Ի սկզբանե կարծեցինք, թե գործ ունենք երկու դամբարանի հետ, սակայն բացելուց հետո պարզվեց, որ դամբարանի վրա կառուցված է կիսակլոր աշտարակածե հարթակ-գոհարան, որի վրա կատարվել են նվիրաբերություններ: Ընդհանրապես այստեղ թաղման ծեսն այնպիսին էր, որ նվիրաբերությունները դրվում էին ծածկասալերին, որոնք ծառայում էին որպես գոհաբերության հարթակներ: Հիմնականում հայտնաբերվեցին անոթների բեկորներ. դրանք կտորում էին դամբարաններին», – նշեց Արտակ Գնունին եւ հավելեց, որ հիմնգերբորդ դամբարանում դրանց համար կառուցում էին առանձին աշտարակածե գոհարան: «Նմանատիպ կառույցներ, իհարկե, կան, բայց որքան ինձ հայտնի է, սա հայտնաբերվածներից ամենավաղ շրջանին պատկանողն է, ընդ որում՝ իր փաստագրված նյութով, որը համաժամանակյա է դամբարանի նյութին: Արդեն հասկանալի էր, որ այս դամբարանն առանձնահատուկ է, եւ չսխալվեցինք. ննջեցյալի կողքին դրված էին մեծ քանակությամբ հրաշալի մշակված մետաղական իրեր՝ գրեթե 100-ին հասնող: Այդպիսի հարուստ դամբարան հազվա-

դեպ է նույնիսկ ողջ Այունիքի տարածաշրջանի համար, որն աչքի է ընկնում բնական մետաղական իրերի առատությամբ», – տեղեկացրեց արշավախմբի ղեկավարը:

Հիմնականում դամբարաններում կատարվել են խմբային թաղումներ: Բայց արդյո՞ք դա գոհաբերության հետեւանք է, թե՞ պարզապես ընտանեկան թաղումներ են, չեն կարող ասել: Թեպետ չորրորդ տեղամասի վեցերորդ, հիմնգերբորդ տեղամասի առաջին, երրորդ դամբարաններում առանձին անհատների մնացորդներ իրարից բաժանվում էին հողի միջնաշերտով, ինչը թույլ է տալիս ենթադրել, որ դրանք պարբերաբար թարմացվող ընտանեկան թաղումներ էին:

Շահումյանի տարածքի հետազոտման ընթացքում հայտնաբերված ոսկրաբանական նյութը հետազոտվել է ԵՊՀ հնագիտության լաբորատորիայում տաղանդավոր մարդաբան Ռուզան Սկրտչյանի ղեկավարությամբ, իսկ առանձին ոսկրների հատվածները գեներալի վերլուծության են ենթարկվել Կոպենհագենի համալսարանում, որի արդյունքները հրատարակվել են «Science» եւ «Cell» ամսագրերում:

Ի զարմանս հետազոտողների՝ պարզվեց, որ ննջեցյալներից մեկը՝ վեցերորդ դամբարանի երկրորդ ննջեցյալը, հիվանդ է եղել ժամատախտով. սա այս տարածաշրջանում հայտնաբերված ժամատախտի

ամենավաղ դրսևորումն է: Թեպետ երեք տարի է, ինչ ավարտվել են պեղումները, բայց նյութերի հետազոտումն ու վերաբնակարանում դեռևս հեռու են կատարելությունից, քանի որ դեռ շատ հարցականների պատասխաններ մասնագետները պիտի տան:

«Շահումյանում ունենք մի համայնք, որն ամենայն հավանականությամբ մասնագիտացել է մետաղագործության մեջ, որովհետև այդտեղից 8կմ հեռավորությամբ կերենում մետաղը շատ քիչ է: Այս տարածքը կարծես բնական թերակղզի լինի՝ ապահով ու շատ լավ դիրքում գտնվող, մետաղական հարուստ միջավայրում: Կարծում են՝ եթե դաշտային հետազոտություններ ծավալվեն, հետաքրքիր նյութեր կբացահայտվեն, – տեղեկացրեց Ա.Գնունին եւ հավելեց, որ դեռևս մոր պեղաշրջանի մասին խոսք չկա. – եթե այս պահին էլ ասեն, որ շարունակենք պեղումները, ամիջապես պատրաստ են սկսել»:

Արշավախմբի ղեկավարն առանձնացրեց մի քանի հարցականներ, որոնց հնարավոր է սպառնիչ պատասխան տալ նաեւ հետագա պեղումների շնորհիվ: Մասնավորապես հնագետի համար առաջնային են հետևյալ հարցերի պատասխանները՝ միջնադարյան բնակատեղիի բնույթի ու տարածման սահմանների, միջնադարյան բնակատեղիի տարածքում գոյություն ունեցող հին հուշարձանի բնույթի, երկաթեդարյան դամբարանադաշտի սահմանների բացահայտում:

Առհասարակ, օրենքի համաձայն, պեղումների իրականացումը ֆինանսավորում է տնտեսվարող սուբյեկտը, այս դեպքում՝ «Դանդի փոխ մեքսալս Կապան» ՓԲ ընկերությունը: Տարածքը պեղելուց հետո եթե խմբակայրը լայնացնելու անհրաժեշտություն չլինի, ընկերությունը դրա իրավունքն ունի, եթե իհարկե չպարզվի, որ այնտեղ ճարտարապետորեն բացառիկ նշանակության հուշարձան կա: Այդ դեպքում օրենքը որոշակի սահմանափակումներ ունի. տարածքը շահագործելիս կամ պիտի շրջանցել կառույցը, կամ էլ տեղափոխել հուշարձանն ավելի ապահով վայր:

Ինչ վերաբերում է հայտնաբերված գտածոներին, ապա դրանց հետ աշխատանքն ամբողջապես ավարտելուց հետո կհանձնվեն Կապանի երկրագիտական թանգարանին (տնօրեն՝ Գրիշա Սմբատյան): Ա.Գնունու տեղեկացմամբ՝ խեցեղենն ամբողջովին վերականգնվել է, մնացած գտածոների գրանկարումը, հաշվումը, լուսանկարումը եւ այլ հետազոտական աշխատանքներ ընթացքի մեջ են: Հնագետի կարծիքով՝ գտածոն պիտի իր գտնվելու վայրին մոտ լինի. դրանով կհարստանա մախ թաղաքի երկրագիտական թանգարանը, հետո՝ այդ տարածաշրջանի մշակութային կյանքը կաշխուժանա՝ տվյալ տարածքն ավելի գրավիչ դարձնելով:

«Պարզ է միայն մի իրողություն. մենք գործ ունենք բացառիկ հուշարձանախմբի հետ, բայց այդ բացառիկությունը պիտի հասկանանք, հետո բարձրաձայնենք: Ես դեռ շատ հեռու եմ այդ հուշարձանն ամբողջովին ընկալելուց: Ընդհանուր առմամբ Կապանի ողջ տարածաշրջանը կարող է ուսումնասիրության», – ամփոփեց գրույցը արշավախմբի ղեկավարը:

ԱՐՄԻՆԵ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

